

Capitolul 1

Orașul solitar

Imaginează-ți că te așezi lângă o fereastră când se lasă seara. Ești la etajul al șaselea, al șaptesprezecelea sau al patruzeci și treilea al unei clădiri. Orașul ți se înfățișează ca o serie de celule, o sută de mii de ferestre, unele întunecate, altele inundate de lumini verzi, albe sau aurii. Înăuntru, străinii mișună de colo până dincolo, văzându-și neobosiți de treaba lor. Îi vezi, dar nu poți ajunge la ei, motiv pentru care acest fenomen urban banal, întâmplat în oricare oraș al lumii și în fiecare noapte, îi transmite până și celei mai sociabile ființe o cutremurare de singurătate – combinația ei ciudată de separare și expunere.

Poți fi singur oriunde, dar orașul în care te înconjoară milioane de oameni te face să cazi în plasa unui fel aparte de singurătate. Ai crede că această stare este în antiteză cu viața urbană, cu îngrămădirea atâtor ființe umane, și totuși, simpla apropiere fizică nu este de ajuns să risipească sentimentul de izolare interioară. E posibil, chiar ușor, să te simți deznădăjduit și abandonat când trăiești la o aruncătură de băț de alții. Orașele sunt locuri singurate și, recunoscând acest lucru, înțelegem că singurătatea nu înseamnă neapărat solitudine fizică, ci, mai degrabă, o absență sau o lipsă de legătură, apropiere sau prietenie: o imposibilitate, oricare ar fi motivele care o generează, de a găsi intimitatea dorită. *Nefericirea*, așa cum explică dicționarele, *ca*

rezultat al lipsei companiei altora. În acest caz, nu este de mirare că își atinge apogeul atunci când ne aflăm într-o mulțime.

Singurătatea este greu de mărturisit și la fel de greu de categorisit. Asemenea depresiei, o stare pe care o întâlnește adesea, singurătatea este adânc înrădăcinată în oameni, și la fel de firească precum ușurința de a râde sau părul roșcat. Însă poate fi și trecătoare, apărând și dispărând ca reacție la circumstanțe exterioare, cum este singurătatea din perioada de doliu, de pe urma unei despărțiri sau a unei schimbări de cercuri sociale. Ca depresia, melancolia sau neliniștea, și ea poate deveni patologică – o boală în toată regula. S-a tot spus apăsător că singurătatea nu are niciun scop, că este, așa cum afirmă Robert Weiss în principala lui lucrare specializată pe subiect, „o boală cronică fără caracteristici salvatoare”¹. Afirmările de acest gen sunt legate nu doar întâmplător de convingerea noastră că ne găsim sensul doar dacă ne cuplăm sau că fericirea poate sau ar trebui să ne aparțină permanent. Dar nu toată lumea are această soartă. Poate mă înșel, însă nu cred că o experiență atât de prezentă în viațile noastre este complet golită de sens, de valoare sau o oarecare bogăție.

În jurnalul ei din 1929, Virginia Woolf a descris un sentiment asemănător cu un *lac de melancolie*, spunând că ar fi revelator să îl analizeze: „Și, ca de obicei, am sentimentul că, dacă mă cufund mai adânc, am să ating adevărul. Este singura circumstanță atenuantă, un fel de noblețe. Solemnitate. Am să mă oblig să înfrunt realitatea că nu există nimic – absolut nimic – pentru niciunul dintre noi.”² Este interesantă ideea că singurătatea ne face să avem experiențe, altfel inaccesibile, fără de care nu am înțelege realitatea.

Nu cu mult timp în urmă, am trăit o perioadă în New York City, insula aceea aglomerată de gnaiss, beton și sticlă, resimțind singurătatea zi de zi. Deși nu era sub nicio formă o experiență confortabilă, am început să mă întreb dacă Woolf nu avea dreptate, dacă orașul nu avea o parte mai profundă decât aparențele. Pe scurt, m-am întrebat dacă nu cumva

tocmai singurătatea ne face să luăm în considerare întrebările mai complicate despre ce înseamnă să fim în viață.

Toate astea începuseră să mă macine nu doar individual, ci și din punctul de vedere al unui cetățean al secolului nostru, al erei pixelate. Ce înseamnă să fi singur? Cum trăim, dacă nu avem relații intime cu o altă ființă umană? Cum creăm legături cu alți oameni, mai ales dacă nu îi privim în ochi? Este sexul un remediu pentru singurătate și, dacă da, ce se întâmplă când sexualitatea sau corpurile noastre sunt considerate abateri de la normă sau demne de dispreț, dacă suntem bolnavi sau nu am fost binecuvântați cu frumusețe? Ne ajută tehnologia cumva? Ne apropie unii de alții sau ne blochează în spatele unor ecrane?

Sigur nu am fost singura care a încercat să înțeleagă aceste întrebări. Mulți scriitori, artiști, regizori și compozitori au explorat singurătatea într-un fel sau altul, încercând să o descifreze și să abordeze problemele pe care le provoacă. Însă eu începusem în acele vremuri să mă îndrăgostesc de imagini, să găsesc în ele refugiul pe care nimic altceva nu mi-l oferea, așa că majoritatea investigațiilor mele au fost făcute în domeniul artei vizuale. Eram obsedată de dorința de a găsi paralele, dovezi fizice că alți oameni trecuseră prin stările mele. Așa că, atât cât am stat în Manhattan, am început să găsesc opere de artă care păreau să scoată în evidență sau să fie dominate de singurătate, mai ales de cea apărută în orașele moderne și, mai aplicat, așa cum se manifestase în orașul New York în ultimii șaptezeci de ani.

Inițial, am fost atrasă de imaginile în sine, dar pe măsură ce le exploram, am început să întâlnesc oamenii din spatele lor, care ținuseră piept singurătății și urmărilor sale atât în viețile personale, cât și în muncă. Dintre numeroșii documentariști din orașul singuratic ale căror opere m-au educat sau impresionat, și pe care îi voi aminti în următoarele pagini – printre care Alfred Hitchcock, Valerie Solanas, Nan Goldin, Klaus Nomi, Peter Hujar, Billie Holiday, Zoe Leonard, Jean-Michel Basquiat –, m-am apropiat cel mai mult de patru dintre ei: Edward Hopper, Andy Warhol,

Henry Darger și David Wojnarowicz. Nu toți au suferit permanent din cauza singurătății, în niciun caz, ci au propus o multitudine de poziții și unghiuri de atac al acestui subiect. În schimb, toți au fost foarte atenți la distanțele dintre oameni, la cum este să te simți insular în mijlocul mulțimii.

Situația pare greu de crezut în special în cazul lui Andy Warhol, care a fost faimos pentru sociabilitatea sa neconținută. Nu se lipsea aproape niciodată de anturajul lui impresionant, și totuși, opera lui este surprinzător de grăitoare în privința izolării și a problemelor legate de atașament, chestiuni care i-au pus bețe în roate toată viața. Artă lui Warhol marșează în spațiul dintre oameni, făcând o incursiune filozofică de amploare în subiecte ca apropierea și distanța, intimitatea și înstrăinarea. Ca mulți oameni singuratici, el a fost un colecționar maniac, făcând și înconjurându-se de obiecte pe care le folosea ca bariere împotriva nevoii de intimitate umană. Terifiat de contactul fizic, părăsea rar casa fără o armură făcută din aparate de fotografiat și reportofone, pe care le folosea ca să intermedieze și să diminueze interacțiunile – comportament care ne lămurește în privința felului în care folosim tehnologia așa-zisului nostru secol de conexiune.

Omul de serviciu și artistul *brut* Henry Darger s-a aflat la extrema opusă. Trăia singur într-o pensiune din orașul Chicago, creând în acest spațiu lipsit de companie sau public un univers ficțional populat de ființe minunate și înfricoșătoare. Când a renunțat, împotriva voinței sale, la cămăruță, la optzeci și unu de ani, ca să își trăiască ultimele zile într-un azil al Bisericii Catolice, i-au fost găsite sute de picturi splendide și tulburătoare – pe care se pare că nu le arătase nimănui. Viața lui Darger scoate la iveală forțele sociale care atrag izolarea și felul în care imaginația formează o barieră împotriva lor.

Așa cum viața artiștilor a variat în materie de sociabilitate, și munca lor s-a folosit sau a gravitat în jurul singurătății în moduri diferite, uneori analizând-o direct și uneori punând în scenă

subiecte – sex, boală, abuz – care erau de la început surse de stigmatizare și izolare. Edward Hopper, bărbatul acela deșirat și taciturn, era preocupat de manifestarea singurătății urbane în termeni vizuali, de transformarea ei în pictat, cu toate că dezmințea uneori asta. Astăzi, la aproape un secol distanță, imaginile cu oameni solitari zăriți prin geamurile cafenelelor părăsite, birourilor sau intrărilor în hoteluri sunt specifice izolării urbane.

Poți să exprimi cum arată singurătatea și poți să lupți împotriva ei, făcând lucruri care să fie explicit mijloace de comunicare împotriva cenzurii și tăcerii. Asta a fost și motivația principală a lui David Wojnarowicz, un artist, fotograf, scriitor și activist american încă abia cunoscut, a cărui extraordinar de curajoasă operă m-a ajutat mai mult decât orice să mă eliberez de povara de a simți că eram rușinos de singură.

Am început să îmi dau seama că singurătatea era un loc populat – un oraș în sine. Și, când cineva locuiește într-un oraș, fie el riguros și logic construit ca Manhattan, începe prin a se pierde. De-a lungul timpului, îți construiești o hartă mintală, o colecție cu destinații și rute preferate: un labirint pe care nicio altă persoană nu l-ar putea desluși sau reproduce cu precizie. Ce am construit în acei ani și ce urmează să vezi este o hartă a singurătății, apărută din interes și nevoie, și pusă cap la cap din experiențele mele și ale altora. Am vrut să înțeleg ce înseamnă să fii singur și cum funcționează asta în viețile oamenilor, am vrut să cartografiez relația complexă dintre singurătate și artă.

Cu mult timp în urmă, obișnuiam să ascult un cântec al lui Dennis Wilson. Era de pe albumul *Pacific Ocean Blue*, pe care l-a înregistrat după ce s-a destrămat formația The Beach Boys. Avea un vers pe care îl iubeam: *Loneliness is a very special place*³. Ca adolescentă, stând întinsă pe pat în serile de toamnă, îmi imaginam acel loc ca pe un oraș scăldat în culorile apusului, atunci când lumea se întoarce acasă și lumina felinarelor pâlpâie a viață. Mă credeam încă de pe atunci o locuitoare a orașului

solitar și îmi plăcea cum se raporta Wilson la el, cum îl făcea să sune pe cât de atrăgător, pe atât de înfricoșător.

Singurătatea este un loc tare special. Nu este întotdeauna ușor să vezi adevărul afirmației lui Wilson, dar eu am ajuns de-a lungul călătoriilor să îi dau dreptate – singurătatea nu este nici pe departe o experiență total inutilă, ci una care pătrunde adânc în fibra lucrurilor pe care le apreciem și de care avem nevoie. Multe scenarii incredibile au apărut din orașul solitar, fie modelate de singurătate, fie ca remediu împotriva sa.

Capitolul 2

Pereți de sticlă

Nu am apucat niciodată să înot în New York. Am venit și am plecat, dar nu am rămas niciodată peste vară, și toate piscinele exterioare la care râvneam rămâneau goale, cu apele lor evaporate pe parcursul lungului extrasezon. Am locuit cel mai des pe partea estică a insulei, în centru, închiriind camere ieftine în locuințe din East Village sau în blocuri cu apartamente deținute de muncitori în confecții, unde zi și noapte se auzea zumzetul traficului de pe Williamsburg Bridge. Întorcându-mă acasă de la joburile temporare pe care le găseam, mă abăteam din drum prin Hamilton Fish Park, unde existau o librărie și bazine exterioare pictate cu un albastru spălăcit. Eram singură pe atunci, singură, în derivă, iar spațiul acela albastru spectral, completat de apariția câtorva frunze maro suflate de vânt prin colțuri, mă înduioșa mereu.

Cum este să fii singur? Te simți flămând într-un loc în care oamenii din jurul tău se pregătesc pentru un festin. Îți este rușine și te înspăimântă și, de-a lungul timpului, sentimentele astea radiază în jurul tău, făcându-te să te simți și mai izolat, și mai înstrăinat. Doare, așa cum se întâmplă cu emoțiile, și are efecte fizice care apar invizibil înăuntrul celor mai ascunse firi-de din corpul tău. Te cuprinde, asta vreau să zic, învăluindu-te

într-o senzație glacială și o claritate sticloasă, acoperind și înghițind.

În cea mai mare parte a timpului, închiriam apartamentul unui prieten pe East 2nd Street, într-un cartier împânzit de grădini publice. Era o locuință neconsolidată, zugrăvită cu verde-arsenic, care avea o cadă cu picioare în bucătărie, ascunsă în spatele unei perdele mucegăite. În prima seară în care am ajuns acolo, obosită după mersul cu avionul și cu ochii încețoșați, am simțit un miros de gaz din ce în ce mai pronunțat, pe măsură ce încercam să mă relaxez pe patul înalt. În cele din urmă, am sunat la urgențe și, câteva minute mai târziu, trei pompieri au dat buzna, au aprins un semnal luminos și apoi au zăbovit în mijlocul camerei, admirând podeaua de lemn. Există un poster înrămat deasupra cuptorului dintr-un spectacol de-ale Marthei Clarke din 1980, numit *Miracolo d'Amore*. Înfățișa doi actori îmbrăcați în costume albe și purtând pălării ascuțite, parcă scoase din *Commedia dell'Arte*. Unul se îndrepta spre un coridor luminat, iar celălalt își ridica mâinile spre cer într-un gest înfiorat.

Miracolo d'Amore. Eram în oraș pentru că mă îndrăgostisem până peste cap și prea grăbit, căzusem și mă aflam într-o situație neașteptat de instabilă. În perioada falsei primăveri a dorinței, eu și tipul puseserăm la cale un plan nechibzuit privind plecarea mea din Anglia și mutarea cu el în New York. Când s-a răzgândit brusc, exprimându-și rezervele serioase printr-o serie de telefoane de la hotel, m-am trezit în derivă, izbită de grabnica sosire și chiar mai grabnica evaporare a tot ce crezusem că îmi lipsea.

În absența iubirii, m-am agățat fără speranță chiar de oraș, de rețeaua complexă a bodegilor și clarvăzătorilor, de hurducăiala traficului, de homarii vii de pe Ninth Avenue și de aburii ieșind de sub șosele. Nu voiam să pierd apartamentul pe care îl închiriasem de aproape zece ani în Anglia, dar nu aveam nicio legătură cu nimeni, nicio obligație familială sau profesională

care să mă țină pe loc. Am găsit un chiriaș și așa am economisit suficient pentru un bilet de avion, fără să știu atunci că intram într-un labirint, o fortăreață în interiorul insulei Manhattan.

Bine, exagerez. Primul apartament pe care l-am avut nu era deloc pe insulă. Era în Brooklyn Heights, la câteva străzi depărtare de locul în care aş fi putut trăi în realitatea alternativă a iubirii împărtaşite, acea fantomă a vieţii care m-a bântuit aproape doi ani împliniţi. Am ajuns acolo în septembrie, iar la biroul pentru imigrări, paznicul m-a întrebat fără cea mai mică urmă de prietenie *de ce îţi tremură mâinile?* Autostrada Van Wyck era neschimbată, sumbră şi lipsită de perspectivă. Am încercat de mai multe ori să deschid imensa uşă cu cheile pe care prietenul meu mi le trimisese prin FedEx cu nişte săp-tămâni în urmă.

Mai văzusem o singură dată apartamentul înainte. Era o garsonieră cu o bucătărie mică şi o baie elegantă şi masculină, cu faianţă neagră. Mai exista şi un poster pus ironic şi deranjant pe alt perete, o reclamă retro pentru un fel de băutură îmbute-liată, cu o femeie radioasă, a cărei parte de jos a corpului era o lămâie strălucitoare, din care săreau stropi pe un copac plin cu fructe. Camera părea epitoma abundenţei solare, însă lumina nu pătrundea niciodată în ea, dincolo de cărămida zidului de vizavi, şi era clar că mă aşezasem în partea greşită a casei. Există şi o spălătorie jos, dar ajunsesem de prea puţin timp în New York ca să ştiu ce lux însemna asta, aşa că mergeam până acolo fără chef, speriată că uşa subsolului s-ar putea trânti, prinzân-du-mă astfel în întunericul umed şi mirosind a detergent.

Zilele mele erau trase la indigo. Ieşeam să cumpăr ouă şi cafea, apoi mă plimbam fără ținută printre minunatele străzi de piatră cubică sau admiram promenada de pe East River.

În fiecare zi mergeam tot mai departe, până ajungeam la parcul din Dumbo, unde în fiecare duminică puteai să urmăreşti cuplurile portoricane proaspăt căsătorite care veneau să îşi facă poze; femeile erau îmbrăcate în rochii de culoare verde-gălbui

sau fucsia, care le scoteau formele în evidență, făcând tot ce era în jur să pară obosit și sărăcăcios. Puteai zări și Manhattanul reflectându-și în apă turnurile strălucitoare. Munceam, dar nu aveam suficiente lucruri de făcut, iar cele mai proaste momente erau serile, când mă întorceam în cameră, mă așezam pe canapea și priveam la viața de-afară, care se derula prin fereastră cu fiecare bec aprins.

Îmi doream enorm să nu mă aflu acolo. De fapt, o parte din problemă era faptul că nu mă aflam mai nicăieri. Viața mea părea searbădă și ireală, și îmi era rușine de subțirimea ei, așa cum îi e rușine unui om să poarte o haină ruptă sau pătată. Simțeam că sunt în pericol să dispar, chiar dacă sentimentele mele erau atât de crude și de copleșitoare, încât îmi doream uneori să găsesc o cale să îmi pierd urma, poate pentru câteva luni, până când aveau să mai scadă în intensitate. Dacă aș fi putut să exprim în cuvinte tot ce simțeam, ele ar fi semănat cu plânsetul unui copil – *nu vreau să fiu singură, vreau să mă vrea cineva, sunt singură, sunt speriată, am nevoie să fiu atinsă, iubită și susținută*. Nevoia mă speria cel mai mult, de parcă ar fi deschis cupola unui abis fără capăt. Nu prea mai mâncam și părul începuse să îmi cadă vizibil pe podeaua de lemn, adâncindu-mi senzația de neliniște.

Mai fusesem singură înainte, dar niciodată astfel. Trăisem de una singură încă de pe la douăzeci și ceva de ani, uneori având relații, dar alteori, nu. Îmi plăcea solitudinea și, atunci când nu, eram destul de sigură că, mai devreme sau mai târziu, aveam să alunec spre o nouă legătură, altă iubire. Dar acum mi se revela singurătatea, sentimentul omniprezent de lipsă cărui nu îi găseam răspuns. Nu aveam ce le trebuie oamenilor și credeam că un cusur grav și ușor de observat din exterior cauza asta – toate incertitudinile se amestecaseră în ultima vreme și mă conduseseră spre concluzia că eram ușor de respins. Nu cred nici că nu avea legătură cu faptul că mă apropiam vertiginos de treizeci și ceva de ani, o vârstă la care singurătatea